

УДК 343.137

Анастасія ШАРДАКОВА

Національний університет “Львівська політехніка”,
студентка Навчально-наукового інституту права,
психології та інноваційної освіти,
e-mail: anastasiia.shardakova.pv.2022@lpnu.ua

Світлана СОРОКА

Національний університет “Львівська політехніка”,
доцент кафедри кримінального права та процесу
Навчально-наукового інституту
права, психології та інноваційної освіти,
кандидат юридичних наук, доцент,
e-mail: svitlana.o.soroka@lpnu.ua,
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1830-7003>

МЕДІАЦІЯ ЯК АЛЬТЕРНАТИВНИЙ МЕТОД ВИРІШЕННЯ КОНФЛІКТІВ У КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВАХ: СВІТОВИЙ ОГЛЯД

<http://doi.org/10.23939/law2024.41.376>

© Шардакова А., Сорока С., 2024

У статті розглянуто медіацію як одну із форм відновного правосуддя. Медіація – сучасний спосіб реагування на протиправну поведінку особи без звернення до суду. Такий підхід сприяє балансу інтересів суспільства, потерпілого, правопорушника. Відзначено, що медіація у кримінальному провадженні має позитивний аспект, пов’язаний зі зменшенням судового навантаження, зменшенням витрат на утримання засуджених, а головною метою застосування медіації під час кримінального провадження є діалог між потерпілим та підозрюваним / обвинуваченим, виправлення особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, пробудження відчуття відповідальності у правопорушника та надання йому можливості виправити ситуацію, відшкодувати завдану шкоду з можливістю подальшої ресоціалізації та реабілітації. Констатовано, що в Україні медіація стає дедалі популярнішою та актуальнішою альтернативою судовим процесам у вирішенні різних видів конфліктів. Акцентовано, що відсутність належного розуміння ефективності та потенціалу медіації серед правозастосовних органів, юридичних фахівців та громадськості може бути серйозною перешкодою для упровадження цього методу вирішення конфліктів у кримінальних справах.

Крім того окремо приділено увагу досвіду зарубіжних країн і проаналізовано приклади успішного впровадження медіаційних процедур у кримінальних справах Норвегії, Італії, США, Швеції. Аналіз підтверджує, що міжнародні стандарти медіації – важливий інструмент вирішення правових спорів та конфліктів за межами судової системи.

Зроблено висновок, що медіація як альтернативний метод вирішення конфліктів у кримінальних справах є дієвим та перспективним підходом, який дає змогу враховувати

інтереси всіх учасників конфлікту, сприяє відновленню гармонії у суспільстві та зменшенню навантаження на судову систему. Широке впровадження медіації у різних країнах світу підтверджує її успішність та важливість у сучасному правосудді. Проте для досягнення повної успішності необхідно активно популяризувати цей метод, забезпечувати відповідність законодавства вимогам медіації, підвищувати усвідомленість громадян та професіоналізм медіаторів. Медіація може відіграти важливу роль у побудові справедливого суспільства, де конфлікти вирішуються за допомогою діалогу, розуміння та співпраці.

Ключові слова: медіація; кримінальне правосуддя; міжнародні стандарти; світові тенденції; альтернативні методи вирішення конфліктів.

Постановка проблеми. У сучасних умовах правової системи кримінального правосуддя актуальність альтернативних методів вирішення конфліктів, зокрема медіації, набуває все більшого значення. Застосування її у кримінальних справах має великий потенціал для поліпшення якості правосуддя та забезпечення справедливості для всіх сторін процесу. Однак існують численні виклики та проблеми, пов'язані із упровадженням медіаційних процедур у кримінальних справах. Одним із таких чинників є відсутність належного розуміння ефективності та потенціалу медіації серед правозастосовних органів, юридичних фахівців та громадськості. Це може призвести до неправильного застосування медіаційних процедур, що загрожує якості правосуддя та впливає на довіру суспільства до цих методів. Україна, що вибрала євроінтеграцію як основний зовнішньополітичний курс, не може ігнорувати глобальні та регіональні процеси і тенденції у правовій сфері. Гармонізація національного законодавства та увідповіднення до міжнародно-правових актів у сфері медіації гарантує органічний і послідовний розвиток цього інституту в Україні. Дослідження та вирішення цих проблем є ключовим завданням для подальшого розвитку та удосконалення використання медіації та інших альтернативних методів вирішення конфліктів у сфері кримінального правосуддя.

Аналіз дослідження проблеми. Серед дослідників, які вивчали цю проблему, можна виділити Л. Левінсон, Ніна-Марія Спіро, Д. Хопкінс, К. Джонс, Д. Давиденко, В. Землянська, Н. Грень, Р. Коваль. Вивчення досвіду цих вчених дає цінний внесок у вирішення проблеми ефективного використання медіації в кримінальних справах та сприяє подальшому розвитку цього напрямку.

Мета статті. Мета статті – охарактеризувати міжнародні стандарти медіації як альтернативний спосіб вирішення правових спорів та обґрунтування перспектив їх імплементації в Україні із урахуванням євроінтеграції.

Виклад основного матеріалу. Як показує світова практика, будь-яка демократична країна, що шукає способи задоволення дедалі більшого попиту суспільства на ефективну і неупереджену систему правосуддя, має створити повноцінний комплекс різноманітних дієвих процедур врегулювання спорів [1, с. 52].

Із метою створення для громадян та юридичних осіб правової основи для вибору способу вирішення конфлікту, зокрема без звернення до відповідних державних органів, а також з метою підвищення рівня цивілізованості суспільства виник так званий інститут “медіації”, який являє собою мирне вирішення конфлікту за допомогою третьої нейтральної сторони – медіатора.

Медіація у кримінальному провадженні має доволі позитивний аспект, пов'язаний зі зменшенням судового навантаження, зниженням витрат на утримання засуджених. Сучасне правосуддя спрямоване на те, щоб карати правопорушника, аби правопорушник відповідав перед державою. Однак на інтереси потерпілої особи не звертають уваги. Тому головною метою застосування медіації під час кримінального провадження є діалог між потерпілим та підозрюваним / обвинува-

ченим, виправлення особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, пробудження відчуття відповідальності у правопорушника та надання йому можливості виправити ситуацію, відшкодувати завдану шкоду з можливістю подальшої ресоціалізації та реабілітації. Це можна охарактеризувати одним терміном “відновне правосуддя” [2, с. 10]. Визначення ясних та конкретних правил щодо використання медіації у кримінальних справах є ключовим аспектом її успішного впровадження. Правове регулювання повинно визначати обов’язки медіаторів, процедури медіації, конфіденційність і захист персональних даних учасників, а також встановлювати правила використання узгоджених рішень у судових процесах [2, с. 170]. В Україні медіація стає дедалі популярнішою та актуальнішою альтернативою судовим процесам у вирішенні різних видів конфліктів. Однією із основних переваг є її швидкість та ефективність. Крім того, медіація надає учасникам можливість зберегти відносини, уникнути витрат часу та грошей на судові процедури та досягти вирішення, яке враховує їхні інтереси.

Хоча медіація має численні переваги, такі як зазначена вище активна участь сторін та можливість досягнення взаємної згоди, існують і ключові виклики, які можуть виникнути під час її застосування у кримінальних справах. Відсутність належного розуміння ефективності та потенціалу медіації серед правозастосовних органів, юридичних фахівців та громадськості може бути серйозною перепорою для впровадження цього методу вирішення конфліктів у кримінальних справах [3, с. 20]. Для подолання цієї проблеми важливо вдосконалити інформаційні кампанії, підвищити рівень свідомості та здійснювати навчання щодо переваг медіації. Серед рекомендацій – підвищення кваліфікації медіаторів, розвиток освітніх програм для працівників у правовій сфері, а також сприяння підвищенню усвідомленості громадськості переваг медіації в кримінальних справах. Інститут медіації під час вирішення кримінальних спорів уже запроваджено у багатьох країнах, таких як Велика Британія, Бельгія, Німеччина, Фінляндія, Швейцарія, Норвегія, Австрія [4, с. 53]. Загальною рисою для всіх цих країн є те, що програми медіації між потерпілим та правопорушником запроваджують щодо кримінальних правопорушень невеликої тяжкості, проти власності або щодо насильницьких кримінальних правопорушень середньої тяжкості, які вчинили вперше неповнолітні правопорушники.

Одним із яскравих прикладів успішного впровадження медіаційних процедур у кримінальних справах є досвід Норвегії. У цій країні система медіації широко використовується для вирішення конфліктів, пов’язаних зі злочинами, забезпечуючи можливість для жертв та злочинців зустрітися та знайти спільний шлях до врегулювання ситуації. Дослідження показали, що такий підхід сприяє зниженню кількості рецидивів злочинів та покращенню реабілітації осіб, звільнених із в’язниць [5, с. 51].

В Італії існують медіаційні центри, які пропонують послуги з медіації в кримінальних справах. Тут медіатори сприяють укладанню угод між сторонами, щоб уникнути судового процесу. Це можуть бути угоди про відшкодування, виправлення поведінки чи програми соціальної реабілітації для обвинуваченого [6, с. 87].

Медіацію використовують у кримінальних справах і у деяких округах США. Наприклад, у випадках сімейного насильства медіатор може сприяти розробленню плану для обвинуваченого, що передбачає участь у програмах агресії та навчання навичкам контролю за гнівом, замість прямого відправлення його до в’язниці [5, с. 51].

Інший важливий приклад можна взяти з Швеції, де медіація застосовується в кримінальних справах із великим успіхом у випадках легших злочинів [6, с. 86]. Медіатори в Швеції надають конфіденційний та безпечний простір для обговорення проблеми між сторонами конфлікту, що сприяє вирішенню справи без втручання суду.

Міжнародні стандарти медіації – важливий інструмент вирішення правових спорів та конфліктів за межами судової системи. Ці стандарти наголошують на необхідності забезпечення доступності для всіх верств населення та прозорості у медіації. Важливим є і забезпечення конфіденційності усіх інформаційних обмінів під час медіації та незалежності медіаторів від будь-яких зовніш-

ніх впливів. Міжнародні стандарти рекомендують регулювання медіації національним законодавством та упровадження систем сертифікації медіаторів. Це створює сприятливі умови для розвитку медіації в Україні.

Першим кроком до застосування медіації в Україні стали страйки шахтарів в Донецькій та Луганській областях на початку 90-х років, коли для вирішення конфлікту запрошували членів американської служби арбітражу. Тоді ці страйки були пов'язані з підвищенням і виплатою заробітної платні робітникам. На фоні євроінтеграції нашої держави в 2014 р. в Україні було створено громадську організацію “Національна асоціація медіаторів України” [2, с. 113]. Її основним завданням було поширення медіації серед суспільства як спрощеного підходу до врегулювання конфліктів у різних сферах суспільних відносин. Наступним кроком до запровадження медіації в Україні стало підписання Сінгапурської конвенції ООН щодо медіації. Це вирішило питання посередництва під час вирішення транскордонних комерційних спорів. Після ухвалення Закону України “Про медіацію” від 16 листопада 2021 року Україна стала ще ближчою до європейського суспільства, оскільки ця процедура врегульована чітким законом [7]. Прийняття такого Закону є основним підґрунтям для запровадження інституту медіації в суспільстві, оскільки основною проблемою становлення інституту медіації в Україні стала низька обізнаність громадян щодо такої альтернативи врегулювання спорів.

Імплементация міжнародних стандартів медіації може стати важливим кроком для розвитку цього методу в Україні. Це сприятиме підвищенню доступності та покращенню якості медіаційних послуг, зростанню довіри до системи вирішення спорів та забезпечить високий стандарт обслуговування для учасників медіації.

Висновки. Медіація як альтернативний метод вирішення конфліктів у кримінальних справах є дієвим та перспективним підходом, який дає змогу враховувати інтереси всіх учасників конфлікту, сприяє відновленню гармонії у суспільстві та зменшенню навантаження на судову систему. Широке впровадження медіації в різних країнах світу підтверджує її успішність та важливість у сучасному правосудді. Проте для досягнення повної успішності необхідно активно популяризувати цей метод, забезпечувати відповідність законодавства вимогам медіації, підвищувати усвідомленість громадян та професіоналізм медіаторів. Медіація може відіграти важливу роль у побудові справедливого суспільства, де конфлікти вирішують за допомогою діалогу, зрозуміння та співпраці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Подковенко Т. (2017). Медіація: міжнародно-правові стандарти. *Актуальні проблеми правознавства*. № (12). С. 47–54
2. Огречук Г. О. (2016). Правове регулювання застосування медіації при вирішенні цивільно-правових спорів: дис. канд. юрид. наук. Київ. 213 с.
3. Любченко Я. П. (2018). Альтернативні способи вирішення правових спорів: теоретико-правовий аспект: дис. канд. юрид. наук. Харків. 254 с.
4. Глушенко О. А. (2015). Поняття, сутність та місце медіації в системі механізмів відновного правосуддя. *Право і Безпека*. № 2 (57). С. 50–55
5. Подковенко Т. (2017). Медіація: міжнародно-правові стандарти. *Актуальні проблеми правознавства*. Вип. 4. С. 47–54.
6. Яковлев В. В. (2017). Міжнародно-правові стандарти у сфері альтернативного вирішення спорів. *Порівняльно-аналітичне право*. № 3. С. 85–88.
7. Про медіацію: Закон України від 16.11.2021 р. № 1875-IX. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20> (дата звернення: 09.11.2023).

REFERENCES

1. Podkovenko T. (2017). *Mediatsiya: mizhnarodno pravovi standarty*. Aktual'ni problemy pravoznavstva. 2017. No. (12). P. 47–54 [in Ukrainian].
2. Ogrenchuk G.O. (2016). *Pravove reguluvannya zastosuvannya mediatsii pri virishenni tsivilno-pravovikh sporiv*: dis. kand. jurid. nauk. Kiyiv, 2016. 213 p. [in Ukrainian].
3. Lyubchenko Ya. P. (2018). *Alternativni sposobi virishennya pravovikh sporiv*: teoretiko-pravoviy aspekt: dis. kand. jurid. nauk. Kharkiv, 2018. 254 p. [in Ukrainian].
4. Glushchenko O. A. (2015). *Ponyattya, sutnist ta mistse mediatsii v sistemi mekhanizmv vidnovnogo pravosuddya*. Pravo i Bezpeka. 2015. No. 2 (57). P. 50–55 [in Ukrainian].
5. Podkovenko T. (2017). *Mediatsiya: mizhnarodno-pravovi standarty*. Aktual'ni problemy pravoznavstva. 2017. Vip. 4. P. 47–54 [in Ukrainian].
6. Yakovlyev V. V. (2017). *Mizhnarodno-pravovi standarty u sferi alternativnogo virishennya sporiv*. Porivnyal'no-analitichne pravo. 2017. No. 3. P. 85–88 [in Ukrainian].
7. *Pro mediatsiyu*: Zakon Ukrayini vid 16.11.2021 roku No. 1875-IX. Verkhovna Rada Ukrayini. URL:[https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20\(data zvernennya: 09.11.2023\)](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20(data%20zvernennya%3A%2009.11.2023)) [in Ukrainian].

Дата надходження: 02.09.2024 р.

Anastasiia SHARDAKOVA

Lviv Polytechnic National University,
Student of the Institute of Law,
psychology and innovative education,
e-mail: anastasiia.shardakova.pv.2022@lpnu.ua

Svitlana SOROKA

Lviv Polytechnic National University,
Educational and scientific institute
law, psychology and innovative education,
Candidate of legal sciences, Associate Professor,
Associate professor of the Department
criminal law and procedure,
e-mail: svitlana.o.soroka@lpnu.ua,
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1830-7003>

MEDIATION AS AN ALTERNATIVE METHOD OF CONFLICT RESOLUTION IN CRIMINAL CASES: A GLOBAL OVERVIEW

The article discusses mediation as one of the forms of restorative justice. Mediation is a modern way of responding to unlawful behavior without resorting to court. This approach promotes a balance of interests between society, the victim, and the offender. It is noted that mediation in criminal proceedings has a positive aspect associated with reducing the judicial workload, reducing the costs of maintaining convicted individuals. The main goal of using mediation during criminal proceedings is to facilitate dialogue between the victim and the suspect / accused, rehabilitation of the offender, awakening a sense of responsibility in the offender, and providing them with an opportunity to rectify the situation and compensate for the harm caused, with the possibility of further reintegration and rehabilitation. It is stated that in Ukraine, mediation has become increasingly popular and relevant as an alternative to judicial processes in resolving various conflicts. It is emphasized that the lack of proper understanding of the effectiveness and potential of mediation among law enforcement agencies, legal professionals, and the public can be a significant obstacle to the implementation of this conflict resolution method in criminal cases.

In addition, special attention is given to the experience of foreign countries, and examples of successful implementation of mediation procedures in criminal cases in Norway, Italy, the United States, and Sweden are analyzed. This indicates that international mediation standards serve as an important tool for resolving legal disputes and conflicts outside the judicial system.

The conclusion is drawn that mediation as an alternative method of conflict resolution in criminal cases is an effective and promising approach that takes into account the interests of all parties involved, promotes the restoration of harmony in society, and reduces the burden on the judicial system. The widespread implementation of mediation in different countries confirms its success and importance in modern justice. However, to achieve full success, it is necessary to actively promote this method, ensure compliance of legislation with the requirements of mediation, increase public awareness, and enhance the professionalism of mediators. Mediation can play a crucial role in building a just society where conflicts are resolved through dialogue, understanding, and cooperation.

Key words: mediation; criminal justice; international standards; global trends; alternative methods of conflict resolution.